

IMAGINEA ALTERITĂȚII ÎN ARTA ROMÂNEASCĂ CONTEMPORANĂ

The Image of Alterity in Contemporary Literature and Visual Arts

PhD Candidate Lucian – Nicu RĂDĂȘAN
"Petru Maior" University of Târgu-Mureș

Abstract

Alterity represents a philosophical concept framed by Emmanuel Lévinas, which mirrors the representation of the other; that is why the concept is also known under the name of 'the otherness'. Although alterity was established as a concept in the field of philosophy, it is also deployed in other domains and disciplines such as: anthropology (Michael Taussing, Pauline Turner Strong), arts (John Michael Cooper), religion and pre-eminently in literature (Mallarmé) and cultural studies. In terms of anthropology, alterity refers to the representation and projections of the other. In this sense, Michael Taussing opines that alterity implies both 'Mimesis' (the internalized image of the other) and 'Alterity' (the symbolic interspace between Self and Other). In other words, the author defines through alterity the opposition between Self and Other (the contrast between two ontologic entities).

Keywords: alterity/'the otherness', image, representation, Self.

Întâlnită tot mai des noțiunea de alteritate vine să definească o oarecare originalitate, un oarecare simț, o oarecare noțiune.

Termenul are o arie complexă de utilizare: de la identitatea umană până la identitatea națională, identitate tot mai mult discutată. Din trecut și până astăzi statutul identității a fost protejat, considerat ca ceva care nu poate fi schimbat sau asupra căruia nu se poate interveni dar, recent, apar numeroase semne de impas. În plan social încercarea de uniformizare identitară duce la reacții de ordin politic și cultural. Creionarea unei Europe unită aduce și un mare impact din punctul de vedere a statelor componente, iar încercarea de a stabili noi reguli de conduită e sortită eșecului.

Pentru a putea susține ideea de identitate și pentru a fortifica această noțiune a apărut postulată o altă realitate, cea a alterității, tratată cu insistență și analizată științific mai ales ca opoziție: identitate vs alteritate.

Criza identității este un semn pentru înțelegerea acesteia dar trebuie privită și din perspectiva modului de a privi lumea. Identitatea nu este un dat, ci o construcție a cărei durată este concurentă cu cea a vieții și pe care fiecare individ o exprimă în comunicarea despre sine, în *povestea* sa, ceea ce face ca identitatea să fie condiționată de dialogul cu *celălalt*, de recunoașterea sau respingerea *celuilalt* I de către *celălalt*, de folosirea persoanei I și a persoanei a II-a. Cultura, în sens larg, este un mod de viață împărtășit de un grup, inclusiv practicile și cunoștințele, competențele și valorile care au în ochii grupului respectiv o semnificație. Alteritatea reprezintă o noțiune filozofică propusă de Emmanuel Lévinas și centrată pe figura *celuilalt*, care s-a bucurat de succes în multe domenii culturale din secolul al XX-lea. Conceptul este preluat de către cercetători precum: Nicholas Dirks, Johannes Fabian, Michael Taussig și Pauline Turner Strong în domeniul antropologiei și se referă la construirea, crearea culturală a *celuilalt*. În *Mimesis and Alterity*, Michael Taussig discută

despre asimilarea culturii celuilalt (mimesis) și distanțarea de la aceasta (alteritate), cu alte cuvinte autorul definește opoziția dintre Sine și Celălalt.

Fiecare individ este el însuși, afirmându-se ca *eu* diferit de celălalt, dar se înscrie, în același timp, și într-un grup pe care îl identifică prin *noi*. În funcție de naționalitate, limbă, profesie, sex, etc, fiecare poate aparține mai multor grupuri. Identitatea are mai multe fațete șlefuite de sentimentele de apartenență pe care le resimte individual.

Expansiunea actului artistic în România postmodernă a dus la o diversificare a stilurilor și conceptelor cât și la goana după originalitate. Din ce în ce mai comercial artisticul s-a văzut pus în fața unei adevărate disoluții, iar dacă actul artistic de creație este din ce în ce mai absent locul acestuia este luat de cel comercial.

Literatura ultimilor ani s-a conformat din ce în ce mai mult comercialului existând din ce în ce mai puține scrieri ca rezultat al trăirii spirituale interioare, fiind la modă literatura comercială unde, autorul își valorifică din ce în ce mai puțin trăirile.

O perspectivă de ansamblu asupra discursului artistic românesc contemporan relevă o serie de mutații de ordin tematic dar și structural între care imaginea identității și alterității joacă un rol important dintr-o perspectivă dublă: în primul rând este vorba despre o descoperire a imaginii celuilalt, a străinului ce trebuie înțeles și mai apoi cucerit; și respectiv o direcție care se fixează pe marginea alterității în decenii în care istoria suferă schimbări tragice, umanitatea fiind supusă unui proces ireversibil de pierdere a statutului ontologic, prin amestecul în masa voit omogenă a colectivității.

Din punct de vedere estetic putem observa și un efect de pluralizare al actului artistic ce-și trage rădăcina din ideologia postmodernistă. *Șcena de streetart* din Europa de Est este aproape necunoscută în SUA, deși căderea Cortinei de Fier a deschis un spațiu rapid acaparat de creativități emergente. Unii dintre noii artiști s-au dezlănțuit pe zidurile orașelor în dezvoltare, găsind cele mai uimitoare modalități de exprimare și populând universuri contorsionate. *Institutul Cultural Român* din New York a invitat în 2008 trei tineri *streetartiști* români: Nuclear Fairy, IRL0 și Omar să lucreze la Galeria Română și să ofere o expoziție din prisma întâlnirii lor cu New York-ul. Vernisajul expoziției din 18 iunie 2008 a inclus și un Q&A cu artiștii, moderat de Sara și Marc Schiller, fondatorii Wooster Collective. Experimentele românești în *street art* sunt strict legate de cele din *new media* prin abordarea *do-it-yourself*, vernisajul a fost însoțit de o prezentare a celor mai bune contribuții din ultimii ani la Festivalul de Artă Video și New Media. *Streetart-ul* vine din Est în timp ce gentrificarea urbană din New York și politicile de curățire au ajuns să ștergă acele urme legendare de grafitti care au inspirat artiști din întreaga lume, artele stradale înflorind în orașele est-europene. Marile orașe din România sunt locurile unde cei trei expozați au început să aducă în stradă modalitatea lor de a se exprima. Arta lor combină estetica *low-brow* cu *grafitti-ul figurativ* și cu o abordare neobișnuită din punct de vedere textual, de la font la conținut, dând viață diverselor zone în care aceștia *expun*. Cei trei au colaborat deseori în România, precum și în alte țări europene realizând o modalitate comună de exprimare. Fiind pentru prima oară în New York și, după câteva zile de explorare, au încercat să traducă experiența lor americană pe geamurile și pereții Galeriei Române. Expoziția a permis tuturor să vadă cum evoluează exponatele, iar trecătorii au intrat să vadă expoziția în lucru. Modalitatea de lucru pentru care au optat, aceea a expoziției în lucru a reușit să influențeze din aproape în aproape. *Poneiul roz instalat* în expoziția deținută de statul român la New York,

clădire în care funcționează și Institutul Cultural Român la New York, a dat de furcă criticilor de artă, ziariștilor dar și politicianilor. Aici, unde obișnuiau să aibă loc mici petreceri cu *specific românesc*, cu invitați dintre *vipurile culturale* ale anilor '80, cu discuții elevate despre Eminescu și alte valori clasice ale românității, poneiul roz a sfidat nu prin valoarea lui artistică discutabilă – un ponei roz ștampilat ironic cu o svastică pe pulpă și cu un os atârnat de coadă – ci prin cercul din jurul lui: articole inflamate, acuzații de antisemitism, plângeri la poliția americană. Trecerea bruscă de la identitatea culturală a poporului român s-a făcut brusc și șocant, *Carul cu boi* al lui Grigorescu a fost înlocuit cu picturi abstracte venite parcă să revolte specificul identitar. Arta este văzută ca o adaptare indiferent din ce parte privim, fie producători, fie consumatori de artă. Prin artă eul integrat se adaptează la nivelul speciei și al ființei culturale, iar opera de artă devine *povestea mea* dar spusă de *o gură străină*. Exprimarea prin artă a celor trei tineri artiști relevă o cunoscută criză a identității, semn pentru o nouă înțelegere a acesteia, dar și un semnal de alarmă în ce privește modalitatea de a privi lumea – fenomenul unei alterități care numai poate fi definită în termenii diferenței.

Criza identității se propagă dinspre modern, criză manifestată în vremurile noastre la o scară largă ducând și la o criză a limbajului, criză sesizată în literatura contemporană. Nevoia de identitate și libertate a omului contemporan rezultă din societatea care se mișcă în decalaj față de nevoile umane, ori prea încet ori haotic.

Nevoia de regăsire și de exprimare o găsim și în cazul arhitecturii ca mijloc de exprimare a individului, a arhitectului, considerat și el un creator la nivelul artistic. Arhitectura românească a trecut și ea, ca întreaga societate, printr-o transformare, iar această transformare conștientă de sine se face numai în sensul unei modernizări. Orice tranziție e de fapt căutarea unei noi modernități. A anticipa în prezent viitorul din punct de vedere artistic – adică a te situa în avangardă – este cea mai modernă dintre atitudini, avangarda este una dintre fețele modernității și cea mai radicală formă a ei. Nu e obligatoriu să fii avangardist pentru a fi modern, dar tendința avangardei este forma acută de manifestare a modernității. Într-o lume gri a betoanelor, identitatea se pierde automat, identitatea arhitectului se pierde din start fiind încorsetat între spațiu și imaginație. Construcțiile ultimilor ani au dat voie artistului de a se exterioriza, de a se exprima prin creațiile sale unice, unele duse la extreme. Un astfel de exemplu îl reprezintă Sediul Uniunii Arhitecților din România – București, Arhitecți - Dan Marin și Zeno Bogdanescu, 1992-2003 - e un exemplu extrem de artificiu conștientizat. Gesturile sunt aparent contextuale: noua clădire integrează fațada unei case care a ars în timpul revoluției din 1989, martor al evenimentelor din trecut, astfel ca urmele istoriei să rămână intacte. Prismele de sticlă din clădirea nouă urmează aliniamentul fronturilor existente, iar din vechea clădire e păstrată numai o iluzie, fațada, suprafața goală ca o copertă ce vine să acopere noul. Vechiul, trecutul încă protejează prezentul. Ea e agățată scenografic de prismele de sticlă – *o clădire de expresie abstractă*, cum o descriu autorii înșiși, vechiul și noul își păstrează independența și indiferența reciprocă, rămân detașate fără să se atingă defapt. În acest caz putem vorbi de o identitate a spațiului, o identitate a creatorilor dar și despre alteritatea ca mod de exprimare. O identitate istorică stă la baza unei exprimări artistice, cei doi artiști regăsindu-se mai mult în noua lor creație.

În contextul cultural și științific actual aflat în criză conceptuală identitatea trece și ea printr-o criză de exprimare, iar individul prins în aglomerația cotidiană se emite prin

dedublare reușind să se regăsească într-o lume paralelă ce-i asigură supraviețuirea ca individualitate.

BIBLIOGRAFIE:

- Antoși, Sorin, *Civitas imaginalis. Istorie și utopie în cultura română*, București, 1994.
- Antoși, Sorin, *Utopica. Studii asupra imaginarului social*. București, 1991.
- Blanchot, M. *The Infinite Conversation*. Minneapolis, University of Minnesota Press, 1993.
- Boia, Lucian, *Pentru o istorie a imaginarului*, București, Editura Humanitas, 2000.
- Buber, M. *Eu și Tu*. București, Humanitas, 1992.
- Codoban, A. *Filosofia ca gen literar*. Cluj-Napoca, Dacia, 1992.
- Corbea, Andrei, *Ego, alter, alter ego*, Iași, 1993.
- Cornea, Paul, *Introducere în teoria lecturii*, Iași, Editura Polirom, 1998.
- Fiala, A. *Tolerance and the Ethical Life*. New York, Continuum, 2005.
- Gugu Silvia, Călin Dan, Florin Tudor, *Contemporary*, București, Editura Simetria, 2005.
- Hours, Bernard, *Ideologia umanitară sau Spectacolul alterității pierdute*, Iași, Institutul European, 2010.
- Identitate/Alteritate – în spațiul cultural românesc*, volum îngrijit de Al. Zub, Iași, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 1996.
- Joja Constantin, *Arhitectura românească în context european*, București, Editura Tehnică, 1989.
- Levinas, E. *Apropos of Buber: Some Notes*. în *Outside the Subject*. London, Continuum, 2008.
- Levinas, E. *Existence and Existents*. London. Kluwer Academic Publishers, 1988.
- Liddicoat, A.J. *An Introduction to Conversation Analysis*. London: Continuum, 2007.
- Marian, Rodica, *Identitate și alteritate*, București, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, 2005.
- Marinoff, L. *Înghite Platon, nu Prozac*. București, Trei, 2009.
- Martin Buber, *Eu și Tu*, București, Editura Humanitas, 1992.
- Nancy, J.L. *Being Singular Plural*. Stanford, Stanford University Press, 2000.
- Pacurariu Dan, *Arhitectura și celelalte arte*, Constanța, Editura Pontica, 1995.
- Simion, Bărbulescu, *Din perspectiva alterității*, Editura Scrisul Prahovean – Cerașu, 1999.
- Vais Dana, *Fictiunile Arhitecturii*, București, Editura Paideia, 2008.